

ÇEYREK KÂFİYE VAR MIDİR?

Seyit KILIÇ

Bazen gerek sanal âlem de gerekse reel âlemde kâfiye tartışmalarına şahit olduğumuz bir gerçektir. Hemen hepimiz edebiyatla iştigal ettiğimizden dolayı kâfiye ve çeşitlerini bilmeyenimiz yoktur. Ancak son zamanlarda bazı gereksiz tartışmalara da şahit olmaktadır.

Bu tartışmalar tarihler boyunca kullanılan yarım, tam, zengin, tunç ve cinaslı kafiyelerin etrafında dönüp durmaktadır. Burada tunç kafiyenin zengin kâfiye sayılmasını ya da bazı cinas türlerinin -mesela mefru cinas ve nakıs cinas- tam, zengin ya da tunç kâfiye sayılmasını söz konusu etmeyeceğiz. Sadece yeni yeni duymaya başladığımız -Altın kâfiye değil- “Çeyrek Kâfiye” nedir, gerekli midir? Gibi konulara değineceğiz.

Bir tartışma ortamında “Çeyrek Kafiyeye” misal olarak “dal, kül” - “az, söz” gibi bizim yarım kâfiye demiş olduğumuz örnekler verildi. Yarım kafiyeye misal olarak; gül, kul; dal, bel kelimeleri örnek gösterildi.

Ancak şöyle tenkit süzgecinden geçirdiğimiz zaman bu kelimeler arasında bariz bir fark müşahade edemedik. Bu gibi kelimeler arasında ne gibi fark var da birisi çeyrek diğeri ise yarım kâfiye oluyor? Anlayamadık.

Burada dikkat ettiğimiz kadarı ile sadece ve sadece çeyrek kâfiye denilen kelimelerde vokallerin dar ve geniş olması neticesinde varılmış bir fikir olduğunu; Yarım kâfiye denilmesine sebep olarak uyakların, her iki kelimedeki seslerin, geniş vokal ise geniş; dar vokal ise dar olması göz önünde bulundurulmuş bir söz olduğunu gördük.

O zaman göz ardı edilen bir şey daha var. Bu tanıma göre gül ile göl, kul ile yol çeyrek kâfiye olmuş oluyor. Vokallerin ince ve kalın olmaları göz önünde bulundurulmamış oluyor. Tek heceli kelimelerle verilen bu örneklerde her hâlükârda bir tanım eksikliği bulunmaktadır. En güzel tanım tarihler boyunca kullandığımız gibi bu tür misallerde yarım kâfiye olmasıdır.

Bence evet yeni şeyler tartışılmalıdır ve tek heceli her iki örnekte olduğu gibi kullanılan kelime-ler çeyrek değil, yarım kâfiye sayılmalıdır.

Tek heceli bu tür kafiyelerle çeyrek kâfiye tanımı çözüm değildir. Çünkü kâfiye sadece şekilden ibaret olmayıp, kulağımızda yarattığı musiki ile de değerlendirilir.

Bu açıdan baktığımız zaman dal ve gül ile kıl ile mil’in vermiş olduğu ahengin aynı olduğunu görürüz.

Kaşık, kavak; ağaç, kılıç; güneş, karış gibi son harfleri aynı olan kelimelere gelince... Eğer sayılacaksa bu tür son harfleri hem sesli ve hem de sessiz ile biten kelimeler çeyrek kâfiye sayılmalıdır. İtiraf etmek gerekir ki, bunlarda yarım kâfiye tanımını göz önünde bulundurduğumuz zaman, yarım kâfiye görmek mümkün değildir.

Böyle “çeyrek kâfiye” tanımı kullanılacaksa bu tür kelimelerde kullanılması gerekir. Çünkü ahenk dersek ahenk yok, yer yer büyük küçük ünlü uyumu desek onlar da yok! Ve dikkat edildiği kadarı ile sorunlu olan bu kelimeler tek heceden fazla olan kelimelerdir.

Tek heceli kelimeler ile çok heceli bu tür kelimelerinde ahenk yönünden aralarının ayrılması lazımdır. Bu tür örneğe verilmesi gereken örneklerde tek heceli kelimelerden değil de çok heceli kelimelerden örnek verilmelidir.

Biz yarım kafiyeyi ahenk unsurunu göz önünde bulundurmadan sadece kalıplaşmış şekli ile tarife kalkışırsak elbette; tarak ile fıstık; Ayşe ile Mine’nin de yarım kâfiye olduğunu söylemek zorunda kalırız.

Görüldüğü gibi iki heceli kelimelerde asıl kelimeyi yüklenen harf ve kelimenin telaffuzundaki tonlama diğeri heceye geçerken harflerinin değişmesi, vurgunun değişmesi ahengi tamamen kaybetmekte, çok cılız, kısır bir ses ile bunu temin etmektedir.

Yani tartışılması gereken bana göre tek heceli kelimeleri vokallerine bakarak “çeyrek” yahut “yarım” demek değil; Çok heceli kelimelerin sonundaki bir harf benzeşmesi ile oluşan ahenge bakarak bu konu tartışılmalıdır.

Bu konuda Doğan Kaya'nın bir çalışması olduğunu duydum ama okuyamadım. Fakat bu tür bir tanımlama için daha çok araştırılması kanaatindeyim. Aynı zamanda tam uyaktan daha güçlü, zengin uyaktan zayıf olarak gösterilen kafiyelerde kelimelerin ahengi göz önünde bulundurulmuştur. Yine de tatmin edici değildir. Zira güçlü kâfiye tanımı cins bir tanımdır.

Yeri geldiği zaman tam, zengin, tunç kâfiyeler ile yazılan şiirlere “Güçlü kâfiye yapısı ile yazılmış bir şiir” diyoruz. O zaman bu tanım eksik olmakla beraber, göz ardı ettiğimiz ikinci bir husus daha vardır: Bilindiği gibi kâfiye şiirin dış unsurlarından olmakla beraber asıl görevinin okuyucuya haz verebilmesi için sese bir ritim ve ahenk katarak musikiyi yakalamasıdır. Bunu böylece bildikten sonra ahenk unsurlarını şöylece sayabiliriz. Kâfiye, aliterasyon, asonans ve seci...

Hep kafiyeyi konuşurken biz diğerlerini gözden geçiriyor, onlarında şiirin ahenk unsurlarından birisi olduğunu düşünmüyoruz. Belki de düşünüyoruz ancak tartışma kâfiye olduğu için onu tartışmak istemiyoruz.

Dalga ve gölge kelimelerinde zannedildiği gibi kâfiye yok -çünkü kâfiye tanımı zaten bellidir- aliterasyon vardır. Kelimede, -l ve- g sesleri bu aliterasyon yakalanırken geniş ünlüler ile bitmesi de sesteki ahengi yakalayınca bize güçlü bir kâfiye imiş gibi gelmektedir.

Kasa ve kâse kelimelerinde de yine aynı şekilde aliterasyon vardır. Fakat buradaki ahenk diğeri kadar güçlü değildir. Bunun sebebi de bir konsonant benzeşmesidir.

Yani demem şu ki; Kâfiye şiirin ahenk unsurlarından sadece bir tanesidir. Bunun yanında diğeri saymış olduğumuz ahenk unsurları da vardır. O zaman bunların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Kavak-gerek, lavaş, görüş vs. gibi verilen örneklerde tanım yerine oturtulabilirse daha önce bazı yerlerde gündeme getirdiği gibi “çeyrek kâfiye” tanımı oturtulabilir. Fakat bu seferde Türk Halk şiirini incelediği mi zaman -ç ile -ş'nin, -m ile -n'nin, -l ile -r'nin kâfiye olarak kullanıldığını görürüz.

O zaman ya bunlarda kâfiye yoktur; halk ozanları mahreç yakınlıklarından dolayı kulak kafiyesi gibi yapmışlardır diyeceğiz veyahut tanımlanırken bunları da göz önünde bulunduracağız. Kaldı ki; şiir ile iştigal eden bir arkadaşımız bir de “Altın Kâfiye” tanımı çıkarmıştı... Artık ondan sonra altın kafiyemiz, gümüş kafiyemiz ve dahi elmas kafiyemiz bile olabilir!..

Yani tanımlamaları sağlam zeminlere oturtabilirsek, ondan sonra çeyrek kâfiye tanımını daha sağlıklı yapmış oluruz. Bütün bunlardan sonra çeyrek kâfiye çok konuşulması gereken girift konulardan birisi olarak karşımızda durmaktadır.

Bununla beraber çeyrek kâfiye ise yukarıdaki örneklerle az da olsa izah edilmiş olmaktadır.